

BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР ҲИСОБИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Н.Алимханова

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети
мустақил изланувчиси*

Аннотатсия. Мазкур тезисда товар-моддий захиралар ҳисобининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда молиявий ҳисоботларда уларни акс эттириш масалалари ёритиб берилган. Шунингдек, хўжалик юритувчи субъектларнинг товар-моддий захираларини молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида баҳолаш ҳамда ҳисобини юритиш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган

Калит сўзлар. товар-моддий захиралар, тайёр маҳсулот, товарлар, молиявий ҳисобот.

Молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандартларини хўжалик юритувчи субъектлар амалиётида қўллаш орқали уларнинг молиявий ҳисоботларида товар-моддий захиралар ҳисоби натижалари бўйича товар-моддий захиралар қийматини тўғри акс эттирганлигини таъминлашга хизмат қилади. Бу эса, молиявий ҳисоботлардан фойдаланувчиларни хўжалик юритувчи субъектнинг активлари, мажбуриятлари ва хусусий капитали тўғрисида ишончли маълумот билан таъминлаш учун зарурдир. Товар-моддий захиралар ҳисобини тўғри ва самарали ташкил қилиш бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлари ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини таъминлашга имконият яратади.

Стандартлаштирилган жараёнлар ва халқаро стандартлар талабларига риоя қилиш орқали хўжалик юритувчи субъектлар товар-моддий захиралар ҳисобида номувофиқлик ва хатоларни камайтиришлари мумкин.

Хўжалик юритувчи субъектларда товар-моддий захиралар тўғрисидаги ахборотлар мазкур субъект раҳбариятини ўз вақтида ва ҳаққоний маълумотлар билан таъминлашда ҳамда самарали бошқарув қарорларини қабул қилишда муҳим аҳамият касб этади. Бунга, товар-моддий захиралар самарадорлигини баҳолаш, мол етказиб берувчилар муносабатларини баҳолаш ёки маҳсулотга бўлган талабни башорат қилиш каби стратегик қарорлар киради.

Товар-моддий захиралар ҳисобида турли хатолар, фирибгарликлар, ва муҳим бузиб кўрсатиш rischi даражасини камайтиришда хўжалик юритувчи субъект раҳбарияти томонидан ички назоратни амалга оширишлари ҳамда мунтазам равишда бухгалтерия ўтказмаларини тўғрилиги юзасидан қайта текширувларни олиб боришлари лозим.

Шу сабабли, хўжалик юритувчи субъектларнинг товар-моддий захираларини тўғри ва самарали бошқариш муҳим аҳамият касб этади. Қуйида келтирилган жадвалда тадқиқот объекти ҳисобланган “Ўзбекистон темир йўллари” акциядорлик жамиятининг 2018-2022 йиллар давомида товар-моддий захиралар ва улар таркиби ўзгариши келтирилган.

1-жадвал

«Ўзбекистон темир йўллари» АЖда 2018-2022 йиллар давомида товар-моддий захиралар ва улар таркиби ўзгариши, минг сўмда¹

¹«Ўзбекистон темир йўллари» АЖ бухгалтерия баланси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

Кўрсаткичлар	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2022 йил	2022 йилда 2018 йилга нисбатан ўзгариши, сўм	2022 йилда 2018 йилга нисбатан ўзгариши, %
Товар-моддий захиралар, жами	943192266	1292557212	1779801432	2098460596	2473086541	1529894275	262,2
шу жумладан:							
Ишлаб чиқариш захиралари	831729798	1212298022	1779801432	1886833507	2202201124	1370471326	264,8
Тугалланмаган ишлаб чиқариш	75531367	41861451	47738236	158280597	228270589	152739222	302,2
Тайёр маҳсулот	17124355	12777574	47738236	49311748	36889144	19764789	215,4
Товарлар	18806746	25620165	47738236	4034744	5725684	-13081062	30,4

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, 2022 йилда 2018 йилга нисбатан таҳлил қилинаётган барча “Ўзбекистон темир йўллари” акциядорлик жамиятида товар-моддий захираларнинг кўпайиши кузатилган (262,2 фоиз). Энг катта ўсиш тугалланмаган ишлаб чиқаришда кузатилган (302,2 фоиз). Шунингдек, ишлаб чиқариш захиралари 2022 йилда 2018 йилга нисбатан «Ўзбекистон темир йўллари» АЖда 264,8 фоизни, тайёр маҳсулотлар эса 215,4 фоизга ошганлигини кўришимиз мумкин. Таҳлил қилинаётган акциядорлик жамиятининг ишлаб чиқариш захиралари ҳамда тугалланмаган ишлаб чиқаришнинг товар-моддий захиралардаги улуши юқори эканлигини кўришимиз мумкин. Бухгалтерия ҳисобида товар-моддий захираларни ҳисобга олиш хўжалик юритувчи субъектларга тегишли бўлган хом-ашё материалларни ҳисобга олиш, кузатиш ва баҳолаш жараёнини англатади. Хўжалик юритувчи субъектларнинг товар-моддий захиралари миқдори, маҳсулот таннархи ва қийматининг ҳисобини тўғри ва ҳаққоний юритишни, шунингдек, мол етказиб берувчилардан товар-моддий захираларни сотиб олиш, харидорларга сотиш ва бухгалтерия ҳисобида айрим ўтказмаларга тузатишлар киритиш бўйича ҳисобини юритишни ўз ичига олади. Товар-моддий захиралар ҳисоби қуйидагиларни ўз ичига олади (1-расм).

Бухгалтерия ҳисоби регистрларида товар-моддий захираларни сотиб олиш, сотиш, қайтариш ва тузатиш киритиш каби муомалаларни қайд этиш жараёнлари ўзига хос хусусиятларга эга.

BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

Товар-моддий захиралар бўйича хўжалик муомалаларни расмийлаштириш

Товар-моддий захираларни баҳолаш

Товар-моддий захиралар ҳаракатини тахмин қилиш

Товар-моддий захираларни назорат қилиш ва бошқариш

Молиявий ҳисоботларда товар-моддий захиралар бўйича маълумотларни акс эттириш

Солиқларга риоя қилиш йўналишлари

1-расм. Товар-моддий захиралар ҳисобининг хусусиятлари²

Молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандартлари асосида товар-моддий захиралар ҳисобини юритишда хом ашё материалларни сотиб олиш, ишлаб чиқариш фаолияти, тайёр маҳсулотларни харидорларга сотиш ва ТМЗларнинг шикастланиши каби омилларни ҳисобга олган ҳолда товар-моддий захиралар миқдоридagi ўзгаришлар бўйича маълумотларни инобатга олиш зарур. Шунингдек, товар-моддий захираларни ҳисобга олиш товар-моддий захираларга уларнинг таннархи ёки соф сотиш қийматидан келиб чиққан ҳолда уларнинг ҳаққоний қийматини белгилашни талаб қилади. Товар-моддий захираларни баҳолашнинг кенг тарқалган усуллари қаторига биринчи кировчи, ФИФО, ЛИФО ва АВЕСО усуллари киради. Товар-моддий захираларни мазкур баҳолаш усуллари молиявий ҳисобот ва солиқ мажбуриятлари учун жиддий таъсир кўрсатиши мумкин.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонуни, ЎРҚ-404-сон, 13.04.2016 йил.
2. «Товар-моддий захиралар» номли 4-сон БҲМС. www.lex.uz
3. «Захиралар» номли 2-сон БҲХС. www.lex.uz
4. «Қарзлар бўйича харажатлар» номли 23-сон БҲХС
5. Sam Sedki, Abby Smith, Aissa Strickland. Differences and Similarities Between IFRS and GAAP on Inventory. Revenue Recognition and Consolidated Financial Statements. Journal of Accounting and Finance vol. 14(2) 2014.
6. Ташназаров С.Н. Товар-моддий захиралар таннархи ва уларни молиявий ҳисоботда акс эттириш масалалари. //»Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» илмий электрон журнали. № 6, ноябрь-декабрь, 2017 йил
7. Klichev, B. (2014). Бошқарув ҳисобида баҳо шакллантиришни такомиллаштириш масалалари. Молия, 2014(5), 10–15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10522860>
8. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2023). DIGITAL ECONOMY AND CHANGES IN BUSINESS ANALYSIS. International Journal of Research in Finance and

² Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган

BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

Marketing (IJRFM), 13(12), 47-52. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRFM4Dec2023-Uzb.pdf>

9. Қличев, Б. (2022). Истеъмолчи манфаатлари асосида маҳсулотга баҳо шакллантириш масалалари таҳлили. *Iqtisodiyot: tahlillar va prognozlar*, 4 (20)-сон, 170-175.

10. Ibragimov Gayratjon Artikovich, Kurbanbaev Jurabek Eruvbayevich, Mukhiddinova Barno Gafurjanovna. (2019). The main differences between IFRS and NSA. *International Finance and Accounting*, 3(13), 1-12. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/285998049.pdf>

11. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2023). DIGITALIZATION OF THE ECONOMY AND OPERATIONAL SAFETY. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences(IJRESS)*, 13 (11), 95-101. Retrieved from <https://euroasiapub.org/wp-content/uploads/IJRESS10-Nov2023-Uzb.pdf>

12. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2024). EKSPORT-IMPORT OPERATSIYALAR HISOBI NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI . *World Scientific Research Journal*, 23(2), 215–222. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3034>

13. Самадова Наргиза Расуловна. (2024). КОРХОНА ИҚТИСОДИЙ САЛОҲИЯТИНИНГ КОМПЛЕКС ТАҲЛИЛИ COMPLEX ANALYSIS OF THE ECONOMIC COMPETENCE OF THE ENTERPRISE . *World Scientific Research Journal*, 23(2), 174–181. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3030>

14. Gayratjon Ibragimov. (2024). TIJORAT BANKLARIDA MBMB TIZIMINI JORIY ETISH MASALALARI . *World Scientific Research Journal*, 23(2), 223–230. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3035>

15. Пардаевич, Қ. Б. (2023). Хўжалик юритувчи субъектларда операцион фаолиятида ишлаб чиқариш ҳажмини ифодаловчи кўрсаткичлар таҳлили. *Scientific Journal of “International Finance & Accounting*, (2), 2181-1016.

16. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2024). MUQOBIL IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR . *World Scientific Research Journal*, 23(2), 231–238. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3036>

17. Қличев, Б. (2021, ноябрь 19). Ички аудит хизмати фаолиятида иқтисодий таҳлилни такомиллаштириш масалалари. Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ маъмуриятчилиги ва халқаро солиққа тортиш механизмини такомиллаштириш. Халқаро конференция материаллари тўплами. Тошкент, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531234>

18. Самадова Наргизза Расуловна. (2024). ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР ИҚТИСОДИЙ САЛОҲИЯТИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ ВА БАҲОЛАШ. *World Scientific Research Journal*, 26(3), 95–104. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3252>

19. Ibragimov Gayratjon Artikovich. (2024). BIZNES JARAYONLARNI OPTIMALLASHTIRISH YO‘NALISHLARI . *World Scientific Research Journal*, 23(2), 239–246. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/3037>

20. Қличев, Б. (2021). Хўжалик юритувчи субъектларда ишбилармонлик фаоллиги таҳлили. *Ақтуар молия ва бухгалтерия ҳисоби*, 1 (3)-сон, 1-9. Retrieved from <https://finance.tsue.uz/wp-content/uploads/2021/06/4.-Қличев-Б.pdf>

BARQAROR IQTISODIY O‘SISH ORQALI AHOLI TURMUSH FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI

21. Қличев, Б. (2021). Инновацион фаолиятда асосий воситалар таҳлилини ташкил этиш масалалари. Инновацион иқтисодиёт: муаммолар, таҳлил ва ривожланиш истиқболлари. Қарши, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531216>

22. Қличев, Б. (2021, сентябрь 30). Меҳнат мотивациясида моддий рағбатлантириш таҳлили. Молия-банк тизимида илм-фан, таълимнинг инновацион инфратузилмасини шакллантириш ва ривожлантиришда тошкент молия институтининг ўрни. Конференция материаллари тўплами, Тошкент, Ўзбекистон. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10531256>

23. Қличев Бахтиёр Пардаевич. (2023). ОПЕРАЦИОН ФАОЛИЯТ НАТИЖАЛАРИНИ ИФОДАЛОВЧИ КЎРСАТКИЧЛАР ТАҲЛИЛИ. World Scientific Research Journal, 21(1), 182–188. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/wsrj/article/view/2876>

